

О ПРАВНОМ ПОЛОЖАЈУ ЦРКВЕНИХ И ВЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Прокламована неутралност, односно одвојеност Цркве и државе предвиђа сарадњу, а не њихову строгу разграниченост. Такав систем подразумева да верске заједнице имају јавни статус *sui generis*. Религија није само приватна ствар, она је више од тога, савремено законодавство признаје цркве и верске заједнице као факторе формирања јавног мњења, као део демократског процеса, а њихова дужност је да искористе могућности на прави начин. Систем односа Цркве и државе треба да изађе у сусрет пуном остваривању верских слобода, то је једина мера ваљаности прописа који се односе на верске заједнице. Законима и уставом БиХ одређено је да није могуће некој верској заједници дати статус државне вере и да ниједна не може од државе да добије привилегије. Специфичност БиХ огледа се у чињеници да не постоји доминантна религија и да су нација и вера најуже повезане, а већина држављана изјашњавају се као верујући. Правни оквир односа државе са црквама регулисан је склопљеним основним (темељним) уговорима, који одређују да су држава и Црква, свака у своме подручју, независне и самосталне и да ће у међусобним односима поштовати то начело. Потписани основни уговори између БиХ и црква гарантују слободу њиховог вршења апостолске мисије.

Кључне речи: Цркве, верске заједнице, кооперативна одвојеност, Устав БиХ, Закон о слободи вере, основни уговори, реституција имовине

УВОД

Државно-црквено право је део јавног права, обухвата правне норме које доноси држава, регулишући положај црквених и верских заједница. Држава има потребу да уреди и усклади односе са црквеним и верским заједницама и да тако обезбеди друштвену хармонију и пуно поштовање верских слобода (Аврамовић, 2007: 11). У савременим демократским друштвима индивидуална верска слобода изражава се кроз институције, у заједници са другима, а

* asoljevic@gmail.com

институционални оквир је гарант потпуног испуњавања индивидуалне слободе. Верске слободе подразумевају позитиван друштвени амбијент за њихово испољавање, такође и верску одговорност (Аврамовић, 2007: 20).

Одвојеност Цркве и државе редефинисана је у савременим демократским државама у начело да су Црква и држава потпуно слободне у међусобној сарадњи на остваривању општег добра (Радуловић, 2009: 102). Црквене и верске заједнице су изворно аутономни и историјско-правни ентитети *sui generis*, оне своју организацију и предање, односно аутохтону аутономију, уносе у државни правни поредак, као у своје спољашње право. Демократска држава признаје изворну аутономију црквених и верских заједница на основу њиховог реалног постојања, а не на основу своје политичке воље. Одвојеност Цркве и државе нема значење супротстављености него подразумева да се њихов однос заснива на кооперативним основама; то није пасиван однос него динамичка могућност благотворног учешћа Цркве у проблемима друштва (Радуловић, 2009: 127).

Одвојеност Цркве и државе данас је значајно друштвено и културно достигнуће, али у погледу тумачења шта та одвојеност подразумева, постоје разлике. У оквирима Европске уније не постоји једнообразност у решавању односа Цркве и државе него је свакој чланици препуштено да то питање самостално решава у оквирима општих начела и норми. Да бисмо заиста могли рећи да постоји одвојеност Цркве и државе, битно је да Црква нема законски утицај на извршну, судску и законодавну власт. Ипак, Црква има право да јавно износи своје вредносне судове и процене, моралне и друге квалификације, која се односе на догађаје у друштву (Ђаковац, 2009: 14–15).

У Европској унији могуће је разликовати три основна система државно-црквеног права. Први тип одликује постојање државне Цркве или доминантне религије. Други тип подразумева строгу раздвојеност државе и Цркве, а трећи тип доноси основну раздвојеност државе и Цркве, истовремено прихватајући заједничке задатке, у чијем испуњавању су активности државе и Цркве повезане и упућене су једна на другу. Европско право о религији своје темеље налази пре свега у верској слободи као елементу комунитарног права. Дужност Европске уније је да остане неутрална у питањима религије и философије, да поштује различите религије и да даје подједнак третман верским заједницама. Очување културе и националног идентитета држава чланица према Европском уставу захтева посебно поштовање традицијом развијених установа државно-црквеног права (Роберс, 2012: 10).

Европски устав у члану I – 52 дефинише да Устав поштује и не прејудира положај цркава, верских удружења и заједница по националном праву држава чланица. Признајући њихов идентитет и њихов посебан допринос, Европска унија одржава отворен дијалог са црквама, као и са философским и неконфесионалним организацијама. Цитиране одредбе признају цркве за чиниоце комунитарног права и поштују надлежност држава чланица Европске уније у области религије (Роберс, 2012: 15). Члан I – 52 омогућава дијалог

Европске уније и свих њених институција са црквама и верским заједницама. Признат је посебан допринос црква и верских заједница, укључена је могућност закључивања споразума са њима. Цркве и верске заједнице нису само део грађанског друштва, признати су им специфични идентитети (Роберс, 2012: 15).

Карактеристика модерних држава јесте да су религијски неутралне, секуларне државе, али то не подразумева атеизам. За државу неутрално подразумева да се односи на исти начин према свим грађанима и њиховим организацијама. Савез Цркве и државе, у значењу византијске симфоније није одлика савремене демократске државе. Црква праксу неутралности треба позитивно да вреднује, јер се тако вера и Црква штите од мешања државе у црквени живот. Односи између државе и Цркве регулисани су законом, а никако нечијом добром или лошом вољом. Због слободе Цркве и црквеног живота природни простор деловања и места Цркве је друштво, што је појам различит од појма државе. Друштвена сфера је простор ван државне управе и економије, подразумева да се сви грађани и њихове организације равноправно заузимају за оно што им је важно (Крстић, 2012: 52).

Италијански правник Силвио Ферари истиче да су савремена демократска друштва обавезна да очувају „простор у коме свако може да манифестује своје религијске и нерелигијске појмове о животу, а да због свог одређивања не буде дискриминисан” (Ферари, 2009: 37). Он додаје да „аутономија вјерских организација мора да се поштује стога што држава није компетентна за питања из области религије. То значи прихватање чињенице да постоји област човјековог живота која је изван надлежности и контроле државе” (Ферари, 2009: 37).

Немачки правник Герхард Роберс пише да је „вера приватна ствар, и она је више од тога, јавно је релевантна и јавно делотворна. У шта неко верује или не верује, спада у најприватније што се може замислити. Али, религија хоће да буде делотворна и без те делотворности она суштински није слободна. Устав, и сам уклопљен у културу и историју идеја, даје простора у оквиру позитивне слободе вероисповести, кроз верску наставу, као и у јавном правном статусу верских заједница. Он признаје цркве и верске заједнице као факторе формирања јавног мњења, као део демократског процеса и позитивног јавног живота. Њихова је онда дужност, да искористе могућности на прави начин. Устав даје простор, али га он не може испунити. Слобода вероисповести подразумева такође верску одговорност” (Роберс, 2020: 108).

ВЕРСКА ПРАВА И СЛОБОДЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Највећа заслуга за крштење и писменост Јужних Словена припада Светој браћи Кирилу и Методију и њиховим ученицима, а словенска служба рано је проширена на подручју данашње Босне и Херцеговине. Босанску бискупију помиње поп Дукљанин у контексту Дувањског сабора 879/880. и имала је сло-

венски обред. Рим је 1233. године свргнуо босанског бискупа словенског обреда и поставио бискупа латинског обреда из реда доминиканаца, а Босанску бискупију издвојио испод власти Дубровачке надбискупије и подвргао је директно власти римског папе. Под угарским политичким притисцима Рим је 1247. године Босанску бискупију потчинио Надбискупији у Калочи, а босански бискуп је најкасније 1252. године прешао у Ђаково, одакле ће настојати да остварује своју власт над Босном са мало или нимало успеха све до увођења етаблиране црквене организације Римокатоличке цркве 1881, у првим годинама аустроугарске окупације Босне и Херцеговине. Уместо апостолских викара, бираних из реда домаћих фрањеваца, цар Франц Јозеф именовао је дијецезанске бискупе, први међу њима био је врхбосански надбискуп Јосип Штадлер (Džaja, 1997: 41).

У саставу аутокефалне Пећке архиепископије, образоване 1219. године, чији је први архиепископ био Свети Сава, биле су и Дабарска епархија (данашња Дабробосанска митрополија) и Хумска епархија (данашња Захумско-херцеговачка епархија). После Косовске битке и постепеног турског освајања Балкана, простор Српске цркве под исламском доминацијом постаје поприште црквених утицаја Охридске архиепископије и Цариградске патријаршије. У обновљеној Пећкој патријаршији 1557. године смењивали су се периоди мира и страдања, до њеног неканонског укидања султановим ферманом 1766. године, после чега су поменута подручја била под јурисдикцијом Цариградске цркве све до обнове Пећке патријаршије 1920. године (Шијаковић, 2012: 392). Епархије у Босни и Херцеговини водили су митрополити из редова фанариота, замењени су митрополитима српског рода у време аустроугарске окупације, почевши од митрополита дабробосанског Саве Косановића, све их је именовао цар Франц Јозеф, а њихов избор потврђивала је Цариградска патријаршија.

Што се тиче Исламске заједнице у Босни и Херцеговини, познато је да су исламски освајачи у другој половини 15. века пренели и проширили ислам као нову религију. Исламски верници у Босни и Херцеговини били су од пада босанске државе 1463. године до аустроугарске окупације део јединствене Исламске верске заједнице Османске царевине. Ислам је био државна вера, а хришћанство и јудаизам толерисани, али дискриминација је увек била присутна, одржавана шеријатом и праксом. Хришћанима је било дозвољено да живе у складу са својом вером ако признају првенство ислама и да буду покорни муслиманима. У складу са својом политиком у Босни и Херцеговини, аустроугарска окупациона власт прекинула је везе домаћих муслимана са султаном, који је био халифа, такође везе са шејх ул исламом, Ријасетом и Министарством вакуфа у Истанбулу. Окупатори су организовали посебну Исламску верску заједницу у Босни и Херцеговини, а за првог реис-ул-улему цар Франц Јозеф именовао је муфтију Мустафу-Хилми еф. Омеровића (Новаковић, 2003: 130–131).

Видовданским уставом из 1921. године у новооснованој Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца напуштен је систем државне цркве, али није био прихваћен принцип одвојености Цркве од државе. Устав је заступао средње решење, по коме су верске заједнице јавне установе са посебним положајем у држави и са посебним привилегијама. Овакав правни положај имале су усвојене и признате верске заједнице: хришћанске цркве, Исламска заједница и Јеврејска заједница. Усвојене су биле оне заједнице које су легално постојале у било ком делу Краљевине у часу њеног стварања, а признате су биле оне које су накнадно добиле законско признање (Radić, 1995: 20– 21).

У новој Југославији, после Другог светског рата, важио је принцип строге одвојености Цркве од државе. Основним законом о правном положају верских заједница Федеративне Народне Републике Југославије из 1953. године одређено је да је исповедање вере приватна ствар грађана. Они могу слободно да оснивају верске заједнице, све вероисповести уживају једнака права и све верске заједнице имају исти правни положај. За вршење верских обреда – литија, процесија и других обреда ван цркава, храмова и просторија одређених за верске обреде, требало је тражити дозволу власти, али молбе никада нису биле позитивно решене. За повреде прописа наведених у Основном закону (ако нису учињена кривична дела) биле су прописане новчане казне или затворска казна до 15 дана (Шољевић, 2015: 104). Идеолози су истицали да строго одвајање верских заједница од државе води губитку монопола религије у јавном животу и да је раздвајање вере и државе битан услов за стварање демократског поретка, јер између грађана и друштва не посредују верске заједнице. Однос између друштва и државе није посредован верским идејама, друштво је ослобођено препрека које су му онемогућавале да буде самостално (Шољевић, 2015: 109). Религија је била третирана као приватна ствар у односу на државне институције, али су држава и Савез комуниста настојали да контролишу рад цркава и верских заједница. Године 1965. усвојен је Закон о измени и допуни Закона о правном положају верских заједница. После усвајања новог Устава Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, 1974. године и децентрализације државе, републике су доносиле своје законе о правном положају верских заједница. Социјалистичка Република Босна и Херцеговина је то учинила 1976. године, не уводећи битне промене у прописима.

Верска права и слободе у послератној, дејтонској Босни и Херцеговини, уређени су Уставом БиХ, Законом о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у БиХ, Уставом Републике Српске, Уставом Федерације, као и основним уговорима државе са две црквене заједнице: Светом Столицом и Српском православном црквом.

Босна и Херцеговина је изразито мултиконфесионална, хришћански (православни и римокатолички) и исламски елемент имају велики утицај. У контексту овога значаја, нигде у свету нису истовремено тако близу и тако далеко крст и полумесец (Икић, 2013: 145). Закон о слободи вјере и правном

положају цркава и вјерских заједница, који је усвојен у јануару 2004. године разликује се од Закона о правном положају вјерских заједница СР БиХ из 1976. године. Стари закони о правном положају верских заједница из времена југословенског социјализма нису помињали слободу вере, што подразумева слободно исповедање властитих верских уверења. Нови Закон, за разлику од закона из времена социјализма, враћа оригинални назив за цркве, не смештајући их у категорију верских заједница.

Од некадашње непријатељске одвојености дошло се до кооперативне одвојености државе и Цркве (односно верских заједница). Држава може да помаже цркве и верске заједнице, а нови Закон о слободи вјере и правном положају цркава и верских заједница из 2004. године, за разлику од предратног Закона, црквама и вјерским заједницама даје правни субјективитет, чиме су оне изједначене са субјектима и установама јавног права. То подразумева правну могућност да се у јавном сектору боре за властита права. Министарство за људска права и избеглице је крајем 2006. године донело Упуство о спровођењу Закона о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница. Сврха Упутства је да придонесе бољем разумевању Закона, како би била постигнута потпунија примена и поштовање права на слободу савести и вере. Већ раније, у октобру 2004. године усвојен је Правилник о успостављању и вођењу јединственог Регистра за упис цркава и вјерских заједница, њихових савеза и организационих облика у Босни и Херцеговини (Икић, 2013: 149–150).

Слобода вере обухвата слободу јавног исповедања, прихватања или промене вере, право да појединац сам или у заједници са другима исказује веру и уверење путем обреда или обичајних и верских активности. То даје право на верско подучавање у верским објектима, јавним и приватним предшколским установама, основним и вишим нивоима образовања (Закон о слободи вјере, 2007, чл. 4, т. 1, 8).¹ Сарадња државе са црквеним и верским заједницама, поменута у Закону о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у БиХ, уређена је посебним споразумима, законима или подзаконским правним актима. Устав БиХ доноси листу права лица и основних слобода, међу којима су слобода мисли, савести и вероисповести (Устав БиХ, 2007, чл. 2, т. 3 (г), 8).² Анекс 1 Устава садржи листу 15 додатних споразума о људским правима, који су примењени у БиХ, почевши од четири конвенције из 1948, 1949, 1951. и 1961. године до Европске повеље за регионалне језике и језике мањина из 1992. године и Оквирне конвенције за заштиту националних мањина (Устав БиХ, 2007, 29–30).

Члан 14 Закона о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница одређује да су цркве и верске заједнице одвојене од државе и да држава не може да призна статус државне вере нити једној вери, као ни некој

¹ Službeni glasnik BiH br. 5/04

² Službeni glasnik BiH br. 25/09

Цркви, односно верској заједници. Држава нема право да се меша у унутрашњу организацију и послове цркава и верских заједница; ниједна Црква или верска заједница не може да добије привилегије од државе нити њени службеници имају право да формално учествују у раду политичких установа. Цркве и верске заједнице могу у области породичног права и права детета да обављају послове хуманитарне, социјалне и здравствене помоћи, васпитања и образовања. Јавној власти забрањено је да се меша у избор, именовање и смењивање верских великодостојника (Закон о слободи вјере, 2007, чл. 14, т. 1–6, 14–15).

Дакле, у БиХ примећујемо елементе кооперативне одвојености, јер је нормирана сарадња државе и црквених (верских) заједница у областима у којима постоје заједнички интереси, као што су образовање, култура, заштита културног наслеђа и слично. То је потребно, већина житеља БиХ изјашњавају се као верујући и друштво је верски плуралистичко, а национална и верска припадност су најуже повезани.

Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у БиХ њима додељује статус правних лица, који стичу регистрацијом код Министарства правде БиХ, при чему су разликоване три категорије црквених и верских организација. Првој категорији припадају историјски засноване цркве и верске заједнице дугог историјског трајања у БиХ: две цркве – Српска православна и Католичка, затим Исламска заједница и Јеврејска заједница, које су раније испуниле услове за регистрацију. У другу категорију улазе црквене и верске заједнице којима је пре усвајања Закона из 2004. признато својство правних лица. Трећа категорија обухвата нове цркве и верске заједнице, које Министарству правде подносе пријаву за регистрацију и одговарајућу документацију, уз потписе 300 пунолетних грађана припадајућих новој заједници (Закон о слободи вјере, 2007, чл. 8, 11–12). У року од 30 дана после поднесене пријаве Министарство правде донеће решење о упису у јединствени Регистар цркава и верских заједница и признаће их као правна лица (Закон о слободи вјере, 2007, чл. 18, т. 2, 17).

Под постојећим или сличним именом раније регистроване црквене (верске) заједнице не може да буде основана нова заједница. Никоме није дозвољено да без сагласности надлежне власти Цркве или верске заједнице користи њене службене симболе, знамења и атрибуте. Министарство правде БиХ има право да одбије захтев за регистрацију ако оцени да су садржај и начин обављања верских обреда и других испољавања вере супротни правном поретку, јавном моралу или штетни за права и слободе верника и свих грађана (Закон о слободи вјере, 2007, чл. 18, т. 1–5, 17–18). За спровођење Закона о слободи вјере и друге правне регулативе надлежно је Министарство за вјерска права и избјеглице (Закон о слободи вјере, 2007, чл. 15, т. 2, 15–16).

Примећено је да поменути Закон из 2004. показује интенцију да успостави равнотежу у погледу нормирања заштите индивидуалних верских права и слобода са колективним правима црквених и верских заједница (Begović,

2015: 75). Додатна правна заштита верских слобода осигурана је могућношћу закључивања споразума између заједничке државе (односно ентитета) и црквених, односно верских заједница. Закон о слободи вјере не гарантује само слободу вере сваке личности, него и забрањује присиљавање лица да учествују у верским активностима црквених и верских заједница (Закон о слободи вјере, 2007, чл. 6, т. 2, 10). Такође и два ентитетска кривична закона гарантују слободу вере и забрањују изазивање националне и верске мржње.

Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у БиХ прописује да јавно манифестовање вере може да буде ограничено само законом, и то ради заштите јавне безбедности, здравља, јавног морала или због заштите права и слобода других лица (Закон о слободи вјере, 2007, чл. 14, т. 7, 15). У члану 17 Закона поменуто је сарадња Министарства за људска права и избеглице са регистрованим црквеним и верским заједницама у питањима која се односе на слободу вере и правни положај верских заједница (Закон о слободи вјере, 2007, чл. 17, т. 3, 16–17). Закон предвиђа да верске заједнице могу од државе да примају материјалну помоћ за очување културног и историјског наслеђа, за здравствене дјелатности, образовне, харитативне и социјалне услуге (Закон о слободи вјере, 2007, чл. 14, ст. 4, 15).

Цркве и верске заједнице управљају својим радом у складу са властитим актима и учењем, своју унутрашњу организацију самостално уређују према интерним прописима, законима и учењу, самосталне су при избору, именовању и смењивању свих лица у складу са властитим прописима и имају право да примају добровољне прилоге у новцу и друге прилоге (Закон о слободи вјере, 2007, чл. 11, т. 1–4, 13).

Слобода вере или уверења укључује право сваког појединог лица, као и цркава (верских заједница) да слободно испољавају своју веру или уверење, било појединачно или у заједници са другима, јавно или приватно. У складу са тим, слободно је организовање верских свечаности и приредаба на јавним местима, према одредбама закона којим је уређено окупљање грађана. Цркве и верске заједнице могу да оснивају све врсте средстава јавног информисања у складу са законом, као и да штампају књиге, уџбенике и приручнике и шире јавне прогласе у штампаним и електронским медијима. Организовање поклоничких путовања и литија је слободно (Закон о слободи вјере, 2007, чл. 7, т. 8, 10).

Процењујући Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница, католички презвитер Томо Вукшић (данас врхбосански надбискуп) написао је да су Законом све цркве и верске заједнице у формалном смислу стављене у једнак однос према држави и да је прописан систем међусобне координисане одвојености. Потребно је да оне буду, без икакве дискриминације и давања привилегија, изједначене у свим правима са осталим јавним и приватним непрофитабилним, хуманитарним културним, научним, васпитним и образовним установама. Томе ће помоћи примена Упутства за спровођење Закона о слободи вјере. Поменути Закон није предвидео никакве

казнене одредбе за прекршиоце његових одредаба него је то остављено казним закону. Као пропусте законодавца Вукшић је навео да Закон није донео одредбе о грађењу цркава и других верских објеката. Није поменуто питање задовољавања духовних потреба верника у војсци, полицији, болницама, као ни верски празници. Томо Вукшић је на крају закључио да у мултиконфесионалним друштвима није могуће у само једном закону предвидети сва решења за следбенике свих вера. Зато је потребно да буду склопљени додатни споразуми са појединим црквама и верским заједницама, којима би се решила специфична питања верских заједница, како то предвиђа члан 15 Закона о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у Босни и Херцеговини (Vukšić, 2009: 108–110).

Због компарације са правним положајем црквених и верских заједница у Босни и Херцеговини, наводимо да је у Уставу Републике Хрватске, усвојеном 1990. године, питање верске слободе регулисано у члану 40. Гарантована је слобода савести и исповедања вере, као и слободно јавно изражавање вере или другог уверења. Члан 41 Устава дефинише да су све верске заједнице једнаке пред законом и да су одвојене од државе. Слободне су, у складу са законом, да обављају верске обреде, оснивају школе, социјалне и добротворне установе, које ће уживати заштиту и помоћ државе. Том уставном одредбом манифестује се друштвена свест да су цркве и верске заједнице важан фактор друштвене стабилности, односно хармонизације и хуманизације друштвеног живота (Лончаревић, 2013: 348). Република Хрватска потписала је са Светом Столицом четири уговора између 1996. и 2002. године. Дакле, Католичка црква има положај регулисан међудржавним уговорима, уређена је посебна евиденција за Католичку цркву (Лончаревић, 2013: 349).

Закон о правном положају вјерских заједница Републике Хрватске усвојен је 2002. године, одређује услове слободног деловања верских заједница, оквир обављања верских обреда, верско васпитање у образовним установама, духовну бригу у болницама, социјалним установама, затворима, оружаним снагама, такође одређује начин стицања средстава и имовине верских заједница и правила уписа у Евиденцију вјерских заједница (Лончаревић, 2013: 350). После усвајања Закона потписани су током 2002. и 2003. године уговори са црквеним и верским заједницама у Хрватској: Српском православном црквом, Исламском заједницом, Евангелистичком црквом и другим црквеним и верским заједницама, укупно њих 16 (Лончаревић, 2013: 351). Затим је приступљено регистрацији верских заједница, односно упису у Евиденцију вјерских заједница Републике Хрватске, укупно више од 50 цркава и верских заједница (Лончаревић, 2013: 352).

Устав Републике Србије из 2006. године у члану 11 прописује да је Србија световна држава, цркве и верске заједнице су одвојене од државе, ниједна религија не може бити успостављена као државна или обавезна. У одељку о људским правима и слободама посебно је заштићена слобода мисли, савести и вероисповести. Цркве и верске заједнице су равноправне и одвојене

од државе, уживају слободу да самостално уређују своју унутрашњу организацију, верске послове, да јавно врше верске обреде да оснивају верске школе, социјалне и добротворне установе и да њима, у складу са законом, управљају (Шијаковић, 2012: 395).

Закон о црквама и верским заједницама Републике Србије из 2006. године гарантује право на слободу савести и вероисповести, слободу да се појединачно или у заједници са другима, јавно или приватно, испољава верско уверење, учествовањем у богослужењу и обављањем верских обреда, верском поуком и наставом, пише у члану 1 Закона. Потом се у члану 2 прописује забрана верске дискриминације. Што се тиче ограничења верске слободе, оно је општег и међународноправног типа: Слобода верског уверења може бити подвргнута само оним ограничењима која су прописана Уставом, законом и ратификованим међународним документима, одређује члан 3 Закона.

У Србији постоји модел кооперативне одвојености, члан 28 Закона о црквама и верским заједницама одређује да држава сарађује са црквама и верским заједницама ради унапређења верске слободе и остваривања општег добра и заједничког интереса, а цркве и верске заједнице може материјално да помаже у обостраном интересу. Држава преко Министарства надлежног за верске послове и сарадњу са црквама и верским заједницама настоји да афирмише слободу вероисповедања, унапреди положај цркава и верских заједница и да пружи помоћ у верском градитељству и заштити верског културног наслеђа (Шијаковић, 2012: 396).

Сарадња Републике Србије са црквама и верским заједницама није заснована на појединачним међусобним споразумима, зато Закон о црквама и вјерским заједницама мора да буде обухватан и садржајан и да брине о основним начелима односа државе и Цркве: верској слободи, неутралности државе, једнакости цркава и верских заједница и њиховом праву на самоодређење (Шијаковић, 2013: 396). Поменути Закон као субјекте верске слободе утврђује традиционалне цркве и верске заједнице, конфесионалне заједнице и друге верске организације. Све остале верске организације посматране су као новоформиране (Шијаковић, 2012: 397). Закон у члану 17 предвиђа да Министарство надлежно за верске послове води Регистар цркава и верских заједница.

ТЕМЕЉНИ УГОВОР ИЗМЕЂУ СВЕТЕ СТОЛИЦЕ И БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Пошто је Босна и Херцеговина изразито вишеконфесионална држава, није могуће Законом о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница регулисати сва питања најбројнијих конфесија. Зато је предвиђено склапање посебних уговора са црквама и верским заједницама, који регулишу важна питања за сваку од заједница.

Римска католичка црква од 12. века склапа конкордате са државама; конкордати су од друге половине 20. века означени као темељни уговори. Такав уговор БиХ са Светом Столицом потписан је у време понтификата папе Бенедикта Шеснаестог, после преговора који су трајали четири године. Однос са Светом Столицом уређују два основна документа: Темељни уговор између Свете Столице и БиХ (Basic Agreement Between the Holy See and Bosnia and Herzegovina) састављен на енглеском језику и Додатни протокол на Темељни уговор. Први документ потписан је 19. априла 2006, а други 29. септембра исте године (Išerić, 2016: 67).

Поменути Темељни уговор прописује да су БиХ и Света Столица, свака у своме подручју, независне и самосталне и да ће у међусобним односима поштовати то начело, сарађујући у брзи за целокупан духовни и материјални развој човека и у циљу општег добра (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006, чл. 1).³ У члану 2 наведено је да БиХ признаје Католичку цркву као јавно правно лице, да исти статус признаје свим црквеним установама које имају правни субјективитет у складу са канонским правом. БиХ гарантује Католичкој цркви слободу међусобног комуницирања и одржавања веза са Светом Столицом, са бискупским конференцијама других земаља, са партикуларним црквама и са свим установама и лицима (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006, чл. 3). Католичкој цркви и њеним заједницама свих обреда призната је слобода вршења апостолске мисије (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006, чл. 4), а компетентна црквена власт има искључиво право да слободно уређује своје црквено устројство, да оснива, мења или укида црквене покрајине, надбискупије, бискупије, жупе и друга црквена правна лица. Католичка црква је надлежна за сва црквена именовања и додељивање црквених служби, а именовање, премештај и смењивање бискупа је у искључивој надлежности Свете Столице (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006, чл. 5, 6).

Члан 7 Темељног уговора гарантује Католичкој цркви слободу обављања богоштовља, неповредивост места за богослужење, да надлежна тела БиХ не могу да предузимају безбедоносне мере на црквеним местима без овлашћења добијених од црквених власти, а поменуте власти су обавезне да о одржавању богоштовља на осталим местима која нису наведена у члану 2 Темељног уговора, обавесте надлежне државне власти (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006, чл. 7). Гарантовано је да ће у случају покретања судске истраге против клирика или редовника судске власти претходно обавестити надлежне црквене власти, а такође је и света тајна исповести заштићена као неповредива (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006, чл. 8). Посебним законом као нерадни дани за католике биће уређени недеља и следећи празници: Богојављење, Тијелово, Узнесење

³ Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori br. 6/07

Блажене Дјевице Марије, Сви Свети и Божић (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006, чл. 9).

Католичка црква може да гради цркве и црквене зграде и да преуређује постојеће, у складу са државним законодавством, гарантовано јој је да има слободу поседовања, штампања и ширења књига, часописа и право да оснива радијске и телевизијске станице у складу са државним законима и да има право приступа јавним средствима информисања (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006, чл. 11, 12).

Члан 13 Темељног уговора даје право католичким верницима да оснивају удружења у складу са канонским прописима, а рад удружења биће регулисан према законским одредбама БиХ (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006, чл. 13). Следећи члан одређује да Католичка црква има право да оснива образовне установе свих степена и да њима управља према властитим правилима, поштујући законске одредбе БиХ (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006: чл. 14). Темељни уговор Католичкој цркви гарантује право на пастирску бригу над верницима у оружаним снагама БиХ, у полицији, као и над оним католицима који су у затворима, болницама, сиротиштима и у свим јавним или приватним здравственим и социјалним установама (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006, чл. 15).

Такође је у складу са начелом о слободи вере родитељима признато темељно право на верско васпитање деце, као и на наставу католичке веронауке у свим јавним основним и средњим школама као обавезног предмета, такође и у предшколским установама (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006, чл. 16). Прописано је да Католичка црква може слободно да оснива установе за харитативни рад и друштвену бригу, у складу са одговарајућим цивилним прописима, и да ће поменуте установе имати исти положај и повластице као и државне установе које имају исту сврху (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006, чл. 17).

Додатни протокол на Темељни уговор између Свете Столице и БиХ, потписан 13. септембра 2006. године, мења члан 10, ст. 3 Темељног уговора, који је предвидео да ће у року од 10 година бити усвојен закон о реституцији. Накнадно је прописано да ће реституција некретнина или национализованих добара, одузетих без одговарајуће надокнаде, бити спроведена у складу са законом који ће регулисати материју реституције у БиХ и да ће ради утврђивања непокретних добара, која треба пренети у црквено власништво или надокнадити, бити основана мешовита комисија, која ће властима дати предлоге на одобрење (Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006).

Све републике некадашње СФРЈ, осим БиХ, усвојиле су законе о реституцији. Процењено је да вредност имовине која чека на реституцију у БиХ износи између 55 и 80 милијарди марака; ради се о имовини црква и верских заједница, али и о имовини грађана. Мада се држава обавезала да ће вратити

имовину одузету после 1945. године, имовина одузета Српској православној цркви у Сарајеву, углавном задужбинарске природе, није враћена; то су парцеле, стамбене и стамбено-пословне зграде, као зграда Богословије, у којој је смештен Економски факултет. Званичници Федерације БиХ годинама су изјављивали да су се определили за обештећење ранијих власника, јер натуралну реституцију није могуће спровести. Чак је најављено да ће ранији власници станова бити обештећени износом од 500–600 марака по метру квадратном, а за те износе би они који са дозволом надлежне општине од почетка последњег рата живе у туђим становима, постали власници станова. Српска православна црква није успела да врати ни целокупну имовину која није национализована и која је власништво Цркве 1/1. Црква има велику имовину у Сарајеву – приближно 10 зграда у центру града, земљиште на Кошеву (на коме су изграђене спортска дворана Зетра и стадион Кошево), на Маријин двору (изграђене су Скупштине БиХ и хотел Holiday Inn) и још много тога. Зато је из Цркве постављено питање ко има право да прописе социјалистичке државе и ратне околности ставља испред права власништва или институције задужбине. Политичари који припремају такве прописе не разумеју шта значи оставити имовину у завет, за покој душе (Јовановић, 2004: 116–117).

За разлику од БиХ, Република Србија је 2006. године усвојила Закон о враћању (реституцији) имовине црквама и верским заједницама. Захтеви за враћање имовине, односно исплату накнаде, могу бити поднети Дирекцији за реституцију у Београду, што је регулисано у глави 5 Закона (Закон о враћању (реституцији) имовине црквама и верским заједницама, 2006, гл. 5, чл. 21–34).⁴ Република Хрватска обавезала се Уговором о господарским питањима између Свете Столице и Републике Хрватске, потписаним 1998. године, да ће Католичкој цркви вратити имовину одузету у време социјалистичке Југославије. Ако то није могуће учинити, треба пронаћи одговарајућу замену за та добра, а за имовину која неће бити враћена правним лицима Католичке цркве, биће исплаћена накнада у новцу (Ugovor o gospodarskim pitanjima, 1998, чл.2).⁵

ОСНОВНИ УГОВОР ИЗМЕЂУ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ И БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Многи православни богослови нашег времена одбацују могућност примене теорије симфоније између Цркве и државе, карактеристичне за Византијско царство и друге православне државе средњег века, и траже друге путеве деловања Православне цркве у савременим друштвима. Тако грчки теолог Пантелис Калаицидис истиче да је Црква Христова пут ка есхатону, а не повратак некој одређеној традицији, идеализованом хришћанству или Византијском царству. Однос државе и Цркве у наше време подразумева међусобну

⁴ Службени гласник РС бр. 46/06

⁵ Narodne novine – Službeni list RH br.13/03

одвојеност, али и партнерство и аутономију. Држава треба да уреди односе са традиционалним црквама и осталим верским заједницама тако да регулисањем њиховог међусобног односа буде обезбеђена друштвена хармонија, унапређење друштвених вредности, поштовање верске слободе, такође да буде спречена могућа злоупотреба те слободе. Црква је позвана да уважи политичке структуре које је изабрао народ, али и да их унапреди, тако што ће верницима усађивати хришћанске моралне вредности и што ће се ангажовати на пољу социјалне мисије (Костић, 2015: 256).

Такође и други савремени теолог, Аристотел Папаниколау, пише да „логика евхаристијске теологије захтева постојање демократске државе која је по дефиницији управо та институција која се разликује од Цркве, у којој је верска и политичка заједница симболизована, а која је неопходна самом чињеницом да сви људи света нису чланови црквене богослужбене заједнице. Важна поента овде је да постојање политички разноврсне заједнице у којој је Црква један глас међу другима, није издаја природе Цркве, него је напротив, неопходан резултат Цркве као есхатолошке заједнице. Уколико Црква није испунила своју мисију да убеди друге да постану део Божије евхаристијске заједнице, онда мора да прихвати постојање политичке и верске разноврсности. Држава као политички разноврсна заједница није у супротности, него пре у складу са схватањем Цркве као есхатолошке заједнице“ (...). „Уколико обе покушају да разумеју шта то значи постојати као јединство у разноликости, и како дати праву форму истовременог постојања једног и многих, утолико ће се јавити плодан и конструктиван дијалог између два тока мисли“ (Папаниколау, 2009: 132, 134).

Основни уговор између БиХ и Српске православне цркве потписали су патријарх српски г. Павле и министар за људска права и избеглице БиХ Сафет Халиловић у октобру 2007. године, узимајући као основ правних односа Устав БиХ и важеће законе у БиХ, као и Свето писмо, Свето предање, свештене каноне и Устав Српске православне цркве. Док је Темелјни уговор између Свете Столице и БиХ међудржавни уговор, Основни уговор са Српском православном црквом то није.

Поменути Основни уговор између БиХ и Српске православне цркве ратификован је 7. маја 2008. године. Компарација два уговора БиХ са црквама показује да су преамбуле сличне, поменута је вишевековна присутност Католичке цркве, њена важна улога на друштвеном, културном и образовном подручју (*Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, 2006, preambula*) а у Основном уговору истакнута је улога Српске православне цркве у очувању духовног и националног јединства српског народа (Основни уговор с СПЦ, 2008, преамбула).⁶

⁶ Službeni glasnik BiH br. 6/08

Прва два члана Основног уговора са Српском православном црквом идентична су са члановима Темељног уговора са Католичком црквом – БиХ и Српска православна црква су свака у своме подручју независне (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 1), а БиХ признаје Српској православној цркви јавно и правно својство, које је имала и пре закључења овог Уговора, као и свим њеним помесним црквеним јединицама и установама (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 2 т. 1–2). Основни уговор између БиХ и Српске православне цркве заснован је на поштовању потпуне аутономије Цркве у односу на БиХ, а чланови 3–5 забрањују мешање институција БиХ у унутрашње црквене ствари и гарантују слободу вршења апостолске мисије (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 3–5). У надлежности Српске православне цркве су избор, односно хиротонисање епископа, као и све одлуке духовне и дисциплинске природе (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 6, т. 1–3).

Члан 7 Основног уговора гарантује Цркви слободу богослужења, неповредивост богослужбених здања, наводи да надлежни државни органи могу да предузму безбедносне мере у тим објектима и местима само са одобрењем црквених власти. У истом члану је наведено да пре одржавања богослужења ван храма црквене власти треба да о томе обавесте надлежне државне органе, који су дужни да обезбеде јавни ред и безбедност (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 7, т. 5).

У члану 10 Основног уговора напоменуто је да црквени субјекти права могу да купују, поседују, користе или отуђују покретна и непокретна добра, да оснивају задужбине, чија ће се делатност равнати према одредбама важећег законодавства (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 10, т. 1–2). Предвиђено је да ће реституција непокретне имовине или национализованих добара конфискованих без одговарајуће накнаде, бити обављена у складу са законом о реституцији (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 10, т. 2), али закон о реституцији није усвојен ни тридесет година после организовања дејтонске БиХ. Тако члан 10 Основног уговора не може да буде спроведен и остаје чињеница да уговори БиХ са две црквене заједнице нису замена за предвиђено доношење закона о реституцији.

Члан 11 Основног уговора потврђује право Цркве да гради храмове, манастире, парохijske домове и друга црквена здања или да постојећа преуређује и проширује (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 11, т. 1–2). Члан 12 гарантује Српској православној цркви слободу поседовања, штампања, продаје и ширења књига, новина и часописа, у складу са њеном апостолском мисијом. Црква има право да оснива радио и телевизијске станице и има приступ државним средствима јавног саопштавања (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 12, т. 1–3).

Већ смо навели да члан 13 Темељног уговора са Католичком црквом предвиђа да верници имају право да оснивају удружења у складу са канонским прописима. Такав члан не постоји у Основном уговору са Српском православном црквом, која нема традицију организовања дружби без завета, тре-

ћих редова, братовштина и побожних удружења, каква постоје у оквиру Западне цркве.

Даље је Српској православној цркви признато право да оснива образовне установе свих степена, које ће уживати сва права гарантована истоврсним државним установама, укључујући и новчану помоћ (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 15, т. 1–2), да Црква има право да врши пастирску службу у касарнама, полицијским станицама, затворима, болницама и другим здравственим и старатељским јавним и приватним установама (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 16, т. 1–2). У члану 17 Основног уговора наведено је да родитељи имају право на верско васпитање своје деце у свим предшколским установама, основним и средњим школама, под условима под којима је извођена настава обавезних предмета (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 17, т. 1–3). И на крају, Српској православној цркви гарантовано је право да обавља харитативну делатност под условима које имају јавне установе са истом сврхом (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 18, т. 1–3) и да ће сви спорови и тешкоће између БиХ и Српске православне цркве бити решени међусобним споразумом, о чему ће расправљати мешовита комисија и потом ће предлоге упутити надлежним властима (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 19, т. 1–2).

Предлог Закона о празницима БиХ и нерадним данима у члану 3 за припаднике православне вероисповести одредио је слободне дане за: Божић, Светог Стефана, Духове, Богојављење и за Светог Саву и да запослени у те дане имају право на накнаду плате, као да су радили (Закон о празницима БиХ и нерадним данима – Приједлог, 2009, чл. 3, т. ц). Већ раније је у Основном уговору одређено да православни верници имају право на слободан дан да прославе своју крсну славу (Основни уговор с СПЦ, 2008, чл. 9, т. 2).

Са Јеврејском заједницом нису вођени разговори о склапању основног уговора између ове заједнице и БиХ, вероватно због малог броја њених припадника.

ПИТАЊЕ УГОВОРА ИЗМЕЂУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ И ИСЛАМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Исламска заједница предала је 2009. године Председништву БиХ иницијативу за потписивање Основног уговора са БиХ и формирана је Мјешовита комисија Вијећа министара и Ријасета Исламске заједнице. Предлог Основног уговора усвојило је 2015. Вијеће министара и доставило Председништву БиХ, али предлог није био на дневном реду седнице Председништва БиХ, због противљења чланова Председништва Младена Иванића и Драгана Човића. Иванић је истакао да уговор неће бити проглашен док се са тим не сагласе и друге верске заједнице, а Драган Човић је ставио замерке везано за специфичне сегменте као што су: цума-намаз, хаџ и право на одевање (Ugovor države Bosne i Hercegovine s Islamskom zajednicom u BiH, 2018).

У мају 2016. године појавио се измењени и допуњени текст Основног уговора између БиХ и Исламске заједнице, који, слично раније потписаним уговорима са Католичком и Српском православном црквом, признаје континуитет својства правног лица Исламској заједници, у складу са њеним верским прописима и свим њеним органима и установама (Izmijenjeni i dopunjeni tekst Osnovnog ugovora između Bosne i Hercegovine i Islamske zajednice, Prijedlog, 2016, чл. 2, т. 1–2). Исламској заједници и њеним правним и физичким лицима предлог Основног уговора гарантује слободу међусобног комуницирања и сарадње са исламским заједницама у свету (Izmijenjeni i dopunjeni tekst Osnovnog ugovora između Bosne i Hercegovine i Islamske zajednice, Prijedlog, 2016, чл. 3). Даље је прецизирано да Исламска заједница има слободу мисије, посебно у ономе што се односи на обреде, управу и веронауку (Izmijenjeni i dopunjeni tekst Osnovnog ugovora između Bosne i Hercegovine i Islamske zajednice, Prijedlog, 2016, чл. 4), и да слободно уређује властито унутрашње уређење, оснива и укида џемате, меџлисе, муфтијства, медресе, факултет, да је надлежна за све изборе, именовања и доделу верских служби, у складу са одредбама шеријатског права и Устава Исламске заједнице (Izmijenjeni i dopunjeni tekst Osnovnog ugovora između Bosne i Hercegovine i Islamske zajednice, Prijedlog 2016, чл. 6, 7). Гарантована је слобода обављања верске службе и неповредивост службених просторија (Izmijenjeni i dopunjeni tekst Osnovnog ugovora između Bosne i Hercegovine i Islamske zajednice, Prijedlog, 2016, чл. 8, т. 1–7).

У односу на Темељни уговор и Основни уговор, предлог Основног уговора БиХ и Исламске заједнице садржи различите чланове 10 и 11, у складу са исламским учењем. Предвиђено је 5 нерадних дана за муслимане за Рамазански бајрам, за Курбан-бајрам и један дан по избору верника везан за 12. ребиул-еввел или Нову хиџретску годину (Izmijenjeni i dopunjeni tekst Osnovnog ugovora između Bosne i Hercegovine i Islamske zajednice, Prijedlog, 2016, чл. 10, т. 1). У БиХ ће бити поштована права муслимана на обављање џума-намаза, ифтара и сехура у време Рамазана, право на обављање обреда хаџа и молитве, избор исхране, одевања и изгледа, у складу са верским уверењем и поменутиим Законом. Права из цитираног члана 11 могу да буду подвргута ограничењима, предвиђеним законом у интересу јавне безбедности, заштите јавног поретка, здравља, морала или заштите права и слобода других (Izmijenjeni i dopunjeni tekst Osnovnog ugovora između Bosne i Hercegovine i Islamske zajednice, 2016, Prijedlog, чл. 11, т. 1–4). Остали чланови предлога Основног уговора, од члана 12 до члана 21, не разликују се од уговора склопљених са Католичком црквом и Српском православном црквом (Izmijenjeni i dopunjeni tekst Osnovnog ugovora između Bosne i Hercegovine i Islamske zajednice, Prijedlog, 2016, чл. 12–21). Јасно је да из Исламске заједнице, после потписивања уговора са Католичком црквом и Српском православном црквом, траже потписивање уговора са проширеним списком захтева.

Реагујући на предлог Основног уговора, многи су јавно приговорили да овај пројекат омогућава привилегован положај једне верске заједнице, уз дискриминацију осталих црквених и верских заједница, па чак и примену правила шеријатског права. Оно што би исламским верницима било дозвољено на радном месту и у радно време, за хришћане је резервисано само у богомољама. Закључено је да такав уговор са Исламском заједницом није склопљен чак ни у Турској председника Р. Т. Ердогана (Išerić, 2016: 74–75). Реис-улема еф. Хусеин Кавазовић изјавио је да су надлежна министарства дала негативна мишљења и на оне садржаје у предлогу Основног уговора, који су на идентичан начин решени у уговорима са Светом Столицом и са Српском православном црквом. Такође су оспорена питања која представљају специфичне потребе Исламске заједнице, а она заузимају централно место у предлогу Основног уговора, као што су права на обављање џума-намаза, одевања и избора халал исхране. Еф. Кавазовић закључио је да како год да буде уређен однос између државе и верских заједница, тај однос не сме да резултира дискриминацијом ниједне верске заједнице (Murtagić, 2015: 121).

Руководство Исламске заједнице подсећа да је Законом о раду прописана пауза од 30 минута у току радног времена и, на захтев запослених, одмор у трајању од једног сата у току радне недеље, и да поменуто време муслимани могу да искористе за своје верске обавезе. Одсуствовање са посла ради остваривања хаџа могуће је повезати са институтом неплаћеног одсуства. Закон о раду у заједничким институцијама БиХ прописује да ће неплаћено одсуство бити одобрено у случајевима и у трајању које одреди послодавац, док Закон о раду Републике Српске прописује да послодавац ради задовољавања верских потреба може да одобри неплаћено одсуство у трајању до три дана. Закон о раду Федерације БиХ одредио је да услове и време коришћења овог права треба регулисати колективним уговором или правилником о раду (Išerić, 2016: 81).

Исламска заједница залаже се за прихватање предлога Основног уговора, истичући да ће без његовог потписивања верска права муслимана, нпр. хаџ или свакодневне верске дужности, зависити од добре воље послодавца, свеједно да ли је реч о државним институцијама или приватним послодавцима. Предлог Основног уговора не поставља Исламску заједницу у привилеговани положај у односу на две црквене заједнице које су потписале уговор са државом, два склопљена уговора и предлог трећег уговора имају своје посебности, због специфичности различитих вера. На крају је закључено да предлог Основног уговора јача позицију Исламске заједнице у БиХ у борби с ванинституционалним подучавањем ислама и појавама тзв. параџемата или паралелних верских структура, као и да ће бити прецизирано ко може да гради верске објекте и коме припада исламски верски ауторитет. Тако би област верског подучавања била у надлежности регуларне Исламске заједнице и било би спречено ширење радикалног учења и тумачења исламског учења (Išerić, 2016: 87).

Из Исламске заједнице истичу да непотписивање основног уговора значи дискриминацију исламских верника као припадника најбројније конфесије у Босни и Херцеговини, тим пре што је Темељни уговор са Светом Столицом међународни уговор, Основни уговор са Српском православном црквом има елемент иностраности, а Основни уговор са Исламском заједницом неће бити међународни, јер је њено седиште у Сарајеву.

ЗАКЉУЧАК

Законодавство Босне и Херцеговине уређује право на слободно исповедање вере појединаца, уређује односе са црквеним и верским заједницама и регулише њихов правни положај. Одредбе о слободи вере у БиХ усклађене су са нормама међународног права, држава је одвојена од вере, гарантовано је појединачно и колективно уживање верских слобода, уз примену принципа недискриминације, Црквене и верске заједнице потпуно су аутономне у своме раду, држави није дозвољено да се меша у њихова унутрашња питања, заједнице могу да имају улогу друштвеног фактора, али им није дозвољено да врше утицај на рад државних институција, прописи црквеног права не важе у јавној сфери. У Босни и Херцеговини видимо елементе кооперативне одвојености Цркве и државе, нормирана је међусобна сарадња у областима за које постоје заједнички интереси. Кооперативна одвојеност подразумева разграничења области деловања Цркве и државе. Обојана слобода и међусобна одвојеност реализује се на тај начин што демократска држава црквеним и верским заједницама гарантује њихову изворну аутономију и право на мисију у друштву.

Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у Босни и Херцеговини дефинише да држава нема право да некој заједници даје статус државне црквене или верске заједнице. Закон треба да буде гарант поштовања верских права и слобода, не производи идентитет цркава и верских заједница него признаје њихов идентитет, који је заснован на њиховом аутономном праву. Под истим или сличним именом постојеће Цркве или верске заједнице није дозвољено основати нову Цркву или заједницу нити је без сагласности црквене заједнице дозвољено користити њене симболе и знамења. Темељни уговор између БиХ и Свете Столице и Босне и Херцеговине и Основни уговор између Босне и Херцеговине и Српске православне цркве признају поменуте црквене заједнице као јавна правна лица и исти статус признат је свим црквеним установама које имају правни субјективитет у складу са канонским правом. Склопљени уговори потврђују да су држава и Црква независне и самосталне у свом раду, потврђују присуство две црквене заједнице у јавним установама (болнице, касарне, сиротишта) и регулишу питање веронауке у јавним основним и средњим школама, као и у предшколским установама.

Ипак, морамо да приметимо да се права Српске православне цркве у Федерацији БиХ остварују у оној мери у којој то дозвољавају тамошње политичке структуре. За разлику од великог дела имовине Исламске заједнице и Католичке цркве, православна црквена имовина није враћена, укључујући и зграду некадашње Богословије у центру Сарајева, у последњим годинама престало је чак и декларативно залагање Сарајева за враћање поменутог црквеног објекта. Црквене литије на јавним местима у Федерацији није могуће организовати, мада Основни Уговор БиХ са Српском православном црквом прописује да су власти обавезне да обезбеде јавни ред, мир и безбедност литија. Последње године обележили су покушаји федералних власти да православна гробља и капеле укњиже као имовину у „државном” власништву. Поменимо и примере уништавања споменика на православним гробљима.

Извори

Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у Босни и Херцеговини (2007). Сарајево: Међурелигијско вијеће БиХ.
Устав Босне и Херцегоvine (2007). Бања Лука.

Интернет извори

Закон о празницима БиХ и нерадним данима – Приједлог (2009), преузето 1. 2. 2025. са: <http://www.parlament.ba>.
Закон о враћању (Реституцији) имовине црквама и верским заједницама, 2. 7. 2006. године, преузето 3. 2. 2025. године, са: [http://www.restitucija.gov.rs/doc/zakon%20o%20vracanju%20\(restituciji\)%20imovine%crkvama%20i%20verskimzajednicama%20\(2006\)2.pdf](http://www.restitucija.gov.rs/doc/zakon%20o%20vracanju%20(restituciji)%20imovine%crkvama%20i%20verskimzajednicama%20(2006)2.pdf).
Одлука о ратификацији Основног уговора између Босне и Херцегоvine и Српске православне цркве (2008), преузето 11. 2. 2025. са: http://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/documents/Основни%20Уговор%20Босне%20и%20Херцегоvine%20и%20Српске%20Православне%20Цркве_546810668.pdf
Izmijenjeni i dopunjeni tekst Osnovnog ugovora između Bosne i Hercegovine i Islamske zajednice (maj 2016), преузето 3. 2. 2025. са: <http://www.Istraga.ba/wp-content/uploads/2021/10/Ugovor-BiH-i-IZ-BiH.pdf>.
Temeljni ugovor između Svete Stolicy i Bosne i Hercegovine (2006), преузето 10. 2. 2025. са: <http://www.ktabkbih.net/upload/file/Temeljniugovor.pdf>.
Ugovor o gospodarskim pitanjima Svete Stolicy i Republike Hrvatske (1998), преузето 10. 2. 2025. са: <http://www.Hbk.hr/ugovor-o-gospodarskim-pitanjima/>.
Ugovor države Bosne i Hercegovine s Islamskom zajednicom u BiH, 25. maj 2018, <https://preporod.info.bs/article/4102/ugovor-drzave-bosne-i-hercegovine-s-islamskom-zajednicom-u-bih> преузето 3. 2. 2025. године.

Литература

- Аврамовић, С. (2007). *Прилози настанку државно-црквеној права у Србији*. Београд: Службени гласник.
- Ђаковац, А. (2009). Црква, држава и политика. *Црква у плуралистичком друштву*. Београд: Фондација Конрад Аденауер, Хришћански културни центар, 9–17.
- Икић, Н. (2013). Правни положај црква и вјерских заједница у Босни и Херцеговини. *Религија у јавном, политичком и друштвеном сектору*. Београд: Konrad Adenauer Stiftung, 144–153.
- Јовановић, О. (2004). Национализована имовина Српске православне цркве у Сарајеву и проблеми са којима се суочава. *Фоча: Нови източник бр. 4*, 115–118.
- Костић, С. (2015). Симфонија између Цркве и државе некада и сада. Београд: *Богословље бр. 2*, 241–261.
- Крстић, З. (2012). *Православље и модерност: Теме практичне теологије*. Београд: Службени гласник.
- Лончаревић, В. (2012). Правни положај црква и верских заједница и њихово стицање правног субјективитета у Републици Хрватској. *Држава и црква у Европској унији*. Београд: Православни богословски факултет, 346–353.
- Новаковић, Д. (2003). *Верске заједнице на размеђу векова*. Београд: Институт за политичке студије.
- Папаниколау, А. (2009). Византија, Православље и демократија. Београд: *Богословље LXIII 2*, 115–136.
- Радуловић, М. (2009). *Обнова српској државно-црквеној права*. Београд: Фондација Конрад Аденауер, Хришћански културни центар.
- Роберс, Г. (2012). Држава и црква у Европској унији. *Држава и црква у Европској унији*. Београд: Православни богословски факултет, 9–16.
- Роберс, Г. (2020). О уставноправном тумачењу слободе вероисповести. Београд: *Симплексис бр. 3*, 104–108.
- Ферари, С. (2009). Обавеза државе у сфери вјерске слободе. *Правни положај црква и вјерских заједница у Црној Гори*. Никшић: *Bona fides*, 36–37.
- Шијаковић, Б. (2012). Држава и црква у Србији данас. *Држава и црква у Европској унији*. Београд: Православни богословски факултет, 388–405.
- Шољевић, С. (2015). *Положај Српске православне цркве у Социјалистичкој Републици Босни и Херцеговини (1945–1975)*. Фоча – Београд: Православни богословски факултет Свети Василије Острошки, Богословско друштво Отачник.

- Begović, N. (2015). Ustavni okvir i Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH. *Sekularnost i religija: BiH i religija*. Sarajevo: Fondacija za javno pravo, 71–98.
- Džaja, S. M. (1997). Kršćanstvo u srednjovjekovnoj Bosni i Rimski establishment. *Katoličanstvo u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: HKD Napredak, 37–74.
- Išerić, H. (2016). Prijedlog Osnovnog ugovora između Bosne i Hercegovine i Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: *Pravna misao br. 11*, 58–93.
- Murtagić, J. (2015). Vjerske slobode u praksi Ustavnog suda BiH: Konkretizacija modela sekularnog uređenja. *Sekularnost i religija: BiH i religija*. Sarajevo: Fondacija za javno pravo, 99–122.
- Radić, R. (1995). *Verom protiv vere*. Beograd: Inis.
- Vukšić, T. (2009). Sloboda vjere i stabilnost multikonfesionalnoga društva: *Правни положај цркава и вјерских заједница у Црној Гори данас*. Никшић: Bona fides, 87–111.

Saša A. Šoljević

ABOUT THE LAW POSITION OF CHURCHES AND RELIGIOUS COMMUNITIES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

The Law on Freedom of Religion and the Legal Status of Churches and Religious Communities in B&H defines that churches and religious communities are separate from the state, the state does not have the right to grant the status of a state church or religious community to any community, or to interfere in the internal organization and work of communities. Church or religious communities cannot receive special privileges from the state. However, the state can provide them with material support for the preservation of cultural and historical heritage, health activities, educational, charitable and social services that they provide. Public authorities are prohibited from interfering in the election, appointment or dismissal of religious dignitaries, and public manifestation of religion may be limited only on the basis of law, in accordance with international standards, when it is necessary in the interests of public safety, protection of health, morals or for the protection of the rights and freedoms of others.

Basic Agreement between The Holy See and Bosnia and Herzegovina was signed in 2006, recognizing the Catholic Church as a public legal entity and granting the same status to all church institutions that have legal personality in accordance with canon law. The Catholic Church is granted freedom of worship, the right to exercise the apostolic mission, the right to establish associations in accordance with canon law, and the right to provide pastoral care in prisons, hospitals, and humanitarian institutions. The Basic Agreement between the Serbian Orthodox Church and B&H, signed in 2008, is almost identical to the Basic Agreement, and also introduces provisions that do not exist in the Law on Freedom of Religion in B&H, such as the obligation of the authorities to notify the church authorities in the event of an investigation against clergy or that the state will regulate the issue of non-working days for church holidays by a special law.

The basic agreement with the Islamic Community has not been signed yet, although there is a draft agreement. The other two peoples have raised objections to Articles 10 and 11 of the draft agreement on speech, which regulate specific customs of the Islamic faith and their observance. It was concluded that certain articles of the draft basic agreement with the Islamic Community place members of the Islamic faith in a privileged position in relation to members of the two traditional church communities. This would be the dominance of one religious community, what would be allowed to Islamic believers in the workplace and during working hours is reserved for Christians only in places of worship. On the other hand, the Islamic Community points out that not signing the basic

agreement means discrimination against Islamic believers as members of the largest denomination in Bosnia and Herzegovina and that the Islamic Community has been required to renounce its religious customs for persons working in companies. Without signing the Basic Agreement, the religious rights of Muslims depend on the goodwill of the employer.

Key words: Churches, religious communities, cooperative separation, Constitution of Bosnia and Herzegovina, Law on Freedom of Religion, basic agreements, property restitution